

Diego Mattei SJ:
XIV. Leó pápa *Új reménytérképek rajzolása* kezdetű
apostoli levelének ismertetése¹

2025. október 28-án volt hatvanadik évfordulója a *Gravissimum educationis* (GE) zsinati nyilatkozat kihirdetésének. Az évforduló hangsúlyozására és annak az érdeklődésnek a felidézésére, amelyet e dokumentum megjelenése idején kiváltott, XIV. Leó pápa egy igen szuggesztív című apostoli levelet adott ki: *Új reménytérképek rajzolása*.

A *Gravissimum educationis* – írja a pápa – azt hangsúlyozza, hogy a nevelés rendkívül fontos és időszerű szerepet tölt be az emberi személy életében (1.1), és ma ugyanolyan fontos, amikor gyors változások és tájékozódásunkat megnehezítő bizonytalanságok vesznek körül bennünket. A II. Vatikáni Zsinat ezt félreérthetetlen módon kijelentette. „A nevelés nem járulékos tevékenység, hanem az evangelizáció egészét átszövő valóság” (uo.); a nevelési közösségek – olvassuk a levélben – akkor is és ma is, Krisztus tanítása által vezetve nem hátrálnak meg e feladat előtt, hanem új lendületet vesznek: hidakat építenek, kreatívan keresik és tárják fel a tudás és a dolgok értelme továbbadásának új útjait.

A mai összetett, töredezett, digitalizált oktatási környezetben a keresztény *paideia* tág látásmóddal tud válaszolni. Az évszázadok során képes volt megújulni, és különféle formákat és modelleket inspirálni, amelyek képesek „értelmezni az idők jeleit, és megőrizni a hit és az ész, a gondolat és az élet, a tudás és az igazságosság egységét” (1.2). A levél egyik szépsége, melyet ebben a cikkben bemutatunk – miközben az egész szöveg elolvasását is ajánljuk, hogy az olvasó megízlelhessen mind a tizenegy pont gazdagságát –, annak a képi világnak a tudatos megválasztása, amely háttérként szolgál, és amelyből szókinsét és metaforáit meríti: a nevelés a nyílt tengeren való utazás. A pápa gyönyörű allegóriákat használ e kaland értelmének kifejezésére: „kozmológia”, „nevelési csillagképek”, melyek „vihar idején életmentő horgonyok voltak, szélcsendben pedig kifeszített vitorlák. Éjszakai világítótornyok, melyek irányt mutatnak a hajózás-hoz” (uo.); „olyan intézmények és karizmák csillagos égboltja született, amely ma is irányt mutat” (1.3), „iránytű, amely ma is irányt mutat számunkra, és beszél az utazás szépségéről” (uo.).

A kihívások, amelyekkel a *Gravissimum educationis* zsinati nyilatkozatnak szembe kellett néznie, mára elmélyültek és összetettebbé váltak. A pápa mindenekelőtt emlékeztet arra, hogy gyermekek milliói nem jutnak hozzá az alapfokú oktatáshoz, valamint

¹ Forrás: «Disegnare nuove mappe di speranza». Lettera apostolica di papa Leone XIV. *La Civiltà Cattolica*, nr. 4201, gennaio 2026, 71-79.

emlékeztet azokra a nevelési vészhelyzetekre, amelyeket „a háborúk, a migráció, az egyenlőtlenségek és a különféle szegénységi formák” idéznek elő (uo.). Amint azt már a *Dilexi te* kezdetű apostoli buzdításában is hangsúlyozta – amelyből ez a levél több ponton merít, és amelyre többször hivatkozik –, a világnak szüksége van a keresztény szeretetre, amely a nevelésben, az oktatásban fejeződik ki, és amely a remény valódi formája. A két dokumentum közötti kapcsolat lehetővé teszi, hogy az apostoli levélben megtaláljuk a XIV. Leó első apostoli buzdításában kifejezett érzékenység nevelési kibontását.

A katolikus nevelés története

A katolikus nevelés története több évszázadra nyúlik vissza. Számos nevelési stílusban öltött testet, amelyekben közös volt, hogy „Isten képmásának tartják az embert, aki igazságra és jóra hivatott” (2.1), valamint az, hogy minden egyes karizma a saját kora szükségleteihez igazodott. A levél történeti ívet rajzol fel, amely a sivatagi atyák hozzájárulásával és „a tekintet pedagógiájával” veszi kezdetét; folytatódik Szent Ágostonnal, aki összekapcsolja a bibliai bölcsességet a görög–római hagyománnyal, azután a monasztikus szerzetességgel, amely számtalan olyan klasszikus művet mentett meg a feledéstől, amely máskülönben nem jutott volna el napjainkig. A levél arra is emlékeztet, hogy az első egyetemek „az Egyház szívéből” születtek; említi a koldulórendeket és Jézus Társaságának *Ratio Studiorum*-át, amely „egyszerre tagolt, interdiszciplináris és a kísérletezésre nyitott” tanulmányi programot alkotott (2.3). A történet a hozzánk közelebbi évszázadokban folytatódik Kalazanci Szent József alakjával – aki számára az írni, olvasni, számolni tudás „elsősorban az emberi méltósághoz tartozik, és csak másodsorban készség” (2.3) –, valamint De la Salle Szent János, Szent Marcellin Champagnat és Bosco Szent János személyével. A levél teret ad a női zsenialitásnak is, olyan nők nevelői hozzájárulását idézi fel, mint például Vicenta María Lopez y Vicuña, Francesca Cabrini, Jozefina Bakhita, Maria Montessori, Katharine Drexel és Elizabeth Ann Seton. A pápa megismétli azt, amit a *Dilexi te* kezdetű dokumentumban világosan megfogalmazott: „A szegények nevelése a keresztény hit számára nem szívesség, hanem kötelesség.” (uo.).

Élő hagyomány

A keresztény nevelés – hangsúlyozza levelében XIV. Leó pápa – „közös mű: senki sem nevel egyedül” (3.1). A nevelési közösség egy „mi”, mely sokféle szereplőt fogja össze: a pedagógust, a tanulót, a családot, az adminisztratív és a kisegítő személyzetet. A sokféle nevelési tevékenység folyamatosan újít, és maga is megújulásra képes. Szent John Henry Newman – akit a pápa a nevelés világának jubileuma alkalmából Aquinói Szent Tamással együtt az Egyház nevelési küldetésének társvédőszentjévé nyilvánított – úgy vélte, hogy a hit és az értelem kapcsolata nem mellékes kérdés, és hogy a tudásnak egyszerre kell értelmileg felelősnek és igényesnek, valamint mélyen emberinek lennie.

A Szentatya továbbá kijelenti, hogy vissza kell nyerni a tudás empatikus és érzelmi dimenzióját, egy nyitott dimenziót, amely túllép a *fides* és a *ratio* felvilágosodás kori szembeállításán, és képes értékelni a mély párbeszédet és azt a meghallgatást, amely a másikat

értéknek ismeri el, nem pedig fenyegetésnek tartja. Olyan „felfegyverzett” korban, mint a mienk, ez a hangsúly különösen megszólító és vigasztaló, akárcsak a bekezdés folytatása: „A nevelés a remény cselekedete és mindig megújuló szenvedély, mert az emberiség jövőjében rejlő ígéretet fejezi ki” (3.2). A nevelés – mely a lét kibontakoztatásának titokzatos, de mégis valóságos műve – „ígéretmesterség”: időt, bizalmat, hozzáértést, igazságosságot és irgalmat ígér, az igazság bátorságát és a vigasztalás balzsamát.

A *Gravissimum educationis* hozzájárulása és a személy központi szerepe

A *Gravissimum educationis* újra kijelentette, hogy mindenkinek joga van az oktatáshoz, hangsúlyozta, hogy a család az emberség első iskolája, és óvott azoktól a redukcionista megközelítésekettől, amelyek az oktatást pusztán funkcionális betanításra vagy gazdasági eszközzé silányítják. A keresztény nevelés eleve átfogó, és magában foglalja az emberi személy valamennyi dimenzióját: a lelkit, az érzelmit, a társadalmi és a testi dimenziót. Az oktatás nem a hatékonyság mércéjével méri önmagát, hanem az emberi méltóság, az igazságosság és a közjó szolgálatára való képesség előmozdításával. A pápa világosan kimondja: ezek az elvek nem a múlt emlékei, hanem „állócsillagok”. Itt ismét megjelenik a hajózás képi világa. Ezek az elvek „azt hirdetik, hogy az igazságot együtt kell keresnünk; hogy a szabadság nem önkény, hanem válasz; hogy a hatalomgyakorlás nem uralkodás, hanem szolgálat” (4.3). Az igazságot nem birtokoljuk, hanem közeledünk hozzá; lassú időzés és figyelem gyümölcse; nem a sietős válaszkérés eredménye, mert minden nemzedék eltérő kihívásokkal és problémákkal szembesül.

A levél az egyik legtermékenyebb és legszebb részlettel folytatódik. Nevelni annyit jelent, mint a személyt a középpontba állítani, a középpontba állítani pedig annyit tesz, mint Ábrahám tekintetére nevelni. Szép kép Ábrahám tekintete mint az élet értelmének, az ember elidegeníthetetlen méltóságának és a mások iránti felelősségnek a keresése, mert a nevelésben nem pusztán ismereteket adunk át, hanem segítünk a növekedésben az erények útján, miként egy fiatal inas is lépésről lépésre halad előre a mesterségben. Ehhez pedig időre van szükség. XIV. Leó pápa felidéz egy alkalmat püspöki szolgálatából, amikor a perui chiclayói egyházmegyében a Mogrovejói Szent Turibius Katolikus Egyetem tanáraihoz és hallgatóihoz fordulva így fogalmazott: „Nem születünk szakembereknek; az egyetemi tanulmányok mindig lépésről lépésre haladnak, könyvről könyvre, évről évre, áldozatról áldozatra” (5.1).

A Szentatya emlékeztet arra, hogy a *Gravissimum educationis* nagy jelentőséget tulajdonított a szubszidiaritás elvének, valamint annak, hogy a nevelői cselekvés körülményei a helyi egyházi kontextusok szerint változhatnak. Mindazonáltal a megvalósulások sokfélesége ellenére a II. Vatikáni Zsinat ki akarta mondani az oktatáshoz való egyetemes jogot, melyet nem lehet alárendelni a munkaerőpiac és a pénzpiac logikájának.

XIV. Leó pápa felidézi azt a képet, amelyet Ferenc pápa használt a 2023-as lisszaboni ifjúsági világtalálkozó alkalmával. Akkor így szólt az összegyűlt fiatalokhoz: „Legyetek egy olyan »új koreográfia« főszereplői, amely az emberi személyt helyezi a középpontba, legyetek az élet táncának koreográfusai!” (6.2). Az apostoli levél továbbra is gazdag szug-

gesztív képekben. A tánc mellett az oxigén és a kovász képe is megjelenik benne. A táncot a személy egészségességének képeként említi, a hitet pedig mint minden valóság oxigénjét, amely belülről élteti a lelket, és nem külső, idegen elemként adódik hozzá. A katolikus nevelés a személy és a közösség kovásza: „kölcsonosságot teremt, megszabadít az emberképet és a nevelést torzító leegyszerűsítésektől, megnyit a társadalmi felelősségvállalásra” (uo.). A pápa nyitott tekintetre hív bennünket: a mai kihívás az, hogy jelen tudjunk lenni korunk kérdéseiben, miközben hűségesek maradunk hitünk forrásához.

A teremtett világ szemlélése

XIV. Leó pápa ismét hangsúlyozza, hogy a keresztény antropológia az emberi személy átfogó és egységes látásmódja, melyet néhány jellegzetes vonás határoz meg: „a tiszteletet, a személyre szabott kísérést, a megkülönböztetést és az összes emberi dimenzió fejlesztését mozdítja elő” (7.1). A lelki dimenzió alapvető, és a teremtett világ szemlélésén keresztül is kibontakozik, amelynek mély gyökerei vannak a keresztény filozófiai-teológiai hagyományban. Már Szent Bonaventura azt írta, hogy „Az egész világ árnyék, út, nyom és kívülről írott könyv, ugyanis bármely teremtményben ott van az isteni minta ragyogása, azonban homállyal keveredve, ezért olyan, mint amikor árnyék vegyül a fénybe. Továbbá út is, amely elvezet a mintához. Amint látod, hogy az ablakon belépő fénysugár különféle színeket ölt az eltérő részek eltérő színei szerint, úgy az isteni sugár is minden egyes teremtményben különféleképpen, különböző tulajdonságokban ragyog fel” (vö. 7.1). És éppen ezen a sokféleségen alapul annak a nevelésnek a lehetősége, amely figyelembe veszi a tanulók eltérő személyiségét és jellemét.

Úgy tűnik számunkra, hogy a pápa hangsúlya összhangban áll Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű enciklikájának érzékenységgel, amikor rámutat arra a szoros kapcsolatra, amely a föld fájdalma és a szegények szenvedése között fennáll, s amelynek következtében a szociális és a környezeti igazságosságnak együtt kell haladnia. A katolikus nevelésnek „mértékletes és fenntartható életstílust kell előmozdítania, és az emberekben olyan lelkiismeretet kell kialakítania, amely nemcsak a kényelmeset, hanem az igazat választja” (7.2). Minden tett, még a legkisebb is, alkalom egy olyan alfabetizációra, amely egyszerre kulturális és erkölcsi.

Az ökológiai nevelés bevonja az értelmet, a szívet és a kezet. A pápa emlékeztet bennünket arra, hogy a béke nem a konfliktus hiánya, hanem szelíd erő, amely elutasítja az erőszakot. Ebben a részben is visszatér a fegyvertelen és lefegyverző béke motívuma, amely nevelési kritériummá válik annak megtanulására, miként tegyük le az agresszív szó fegyvereit.

Nevelési csillagkép és technológiai kihívás

XIV. Leó pápa ezután ismét a hajózás metaforáihoz nyúl. A katolikus nevelés világa kezdeményezések és intézmények „csillagképe”: plébániai iskolákból, kollégiumokból, egyetemekből és felsőoktatási intézményekből, szakképzési központokból, mozgalmakból és digitális platformokból, tanulási célú közösségi szolgálatokból, valamint iskolai,

egyetemi és kulturális lelkipásztori szolgálatokból áll. „Minden »csillagnak« saját fénye van, együttesen azonban irányt mutatnak” (8.1). Az ezt követő felhívás nagyon világos: ideje félretenni az intézmények közötti múltbeli rivalizálást; elérkezett az összefogás ideje, mert egy töredezett világban „az egység a mi leginkább prófétai erőnk” (uo.). Mindaz, ami elősegítheti és megvalósíthatja ezt, lehetővé teszi egy koherens kép megrajzolását, és azt, hogy két külön szinten játsszunk: globális és helyi szinten. A pápa néhány olyan nevelési gyakorlatot jelöl meg, amelyek segítséget nyújthatnak: oktatók és hallgatók cseréje, közös interkontinentális projektek, a jó gyakorlatok elismerése és megosztása, a missziós és tudományos együttműködés. „A jövő megköveteli tőlünk, hogy jobban megtanuljunk együttműködni és együtt növekedni” (8.2). Ebben a szakaszban a költői nyelvezet, mellyel az együttműködés értékét fejezi ki, még erősebbé válik: „A csillagképek saját fényüket a végtelen világegyetembe árasztják. Ahogyan a kaleidoszkópban a színek összemosódnak, újabb és újabb színváltozatokat hozva létre, úgy történik ez a katolikus nevelési intézmények esetében is, amelyek nyitottak a társadalommal, a politikai és közigazgatási hatóságokkal, valamint a termelési és munkáltatói szektorok képviselőivel való párbeszédre és találkozásra” (8.3).

Hatvan évvel ezelőtt a *Gravissimum educationis* módszerek és nyelvezetek megújítására bátorított, és megnyitotta a „bizalom időszakát”. Az akkori bizalomnak ma a mesterséges intelligenciával és a tágabb digitális környezettel kell szembenéznie. Ezzel kapcsolatban a pápa világosan fogalmaz: „A technológiáknak szolgálniuk és nem helyettesíteniük kell az embert; gazdagítaniuk kell a tanulási folyamatot, nem pedig elszegényíteni a kapcsolatokat és a közösségeket” (9.1). A nevelői tevékenységben kreativitásra és megkülönböztetésre van szükség, tudva, hogy „egyetlen algoritmus sem helyettesítheti mindazt, ami emberivé teszi a nevelést: a költészetet, az iróniát, a szeretetet, a művészetet, a képzelőerőt, a felfedezés örömét vagy akár annak megtanítását, hogy a hibázás a növekedés lehetőségét kínálja” (9.2). Nem kell a technológiát és alkalmazásait demonizálni, hiszen a döntő kérdés az, hogy miként használjuk. A digitális világ sokféle közege és az elmúlt években erőteljesen előtérbe került mesterséges intelligencia nem maradhat irányítás nélkül, hanem „az emberi méltóság, az igazságosság és a munka védelme szerint kell alakítani” (9.3). Irányításuk kritériumának a közösségi etikának és a részvételnek kell lennie, s alapvető jelentőségű az a kísérés, amelyet a teológiai-filozófiai reflexió nyújthat. A katolikus egyetemeknek pedig a „kultúra diakóniáját” kell nyújtaniuk.

A 2020-as globális nevelési paktum és XIV. Leó három prioritása

XIV. Leó pápa „az utat kijelölő csillagok” között említi a globális nevelési paktumot, amelyet Ferenc pápa 2020 májusában hirdetett meg. Felsorolja az akkor meghatározott hét kötelezettségvállalást, melyek az egyetemes testvériségre való nevelést célozzák: a személy középpontba állítása; a gyermekek és fiatalok meghallgatása; a nők méltóságának és teljes részvételének előmozdítása; a család mint első nevelő alany elismerése; nyitás a befogadásra és az inklúzióra; a gazdaság és a politika megújítása az ember

szolgáltatában; közös otthonunk őrzése. Ezek a „csillagok” képesek kézzelfogható humanizációs folyamatokat elindítani. A pápa hangsúlyozza, hogy a fiatal nemzedékek újfajta sebezhetőségnek vannak kitéve, amelyek új cselekvést igényelnek ahhoz, hogy elérjük a fiatalok szívét, és újra összekapcsoljuk „a tudást és a dolgok értelmét, a szakértelmet és a felelősséget, a hitet és az életet” (10.2).

A *globális nevelési paktumban* megfogalmazott és felsorolt hét kötelezettségvállaláshoz XIV. Leó pápa a levélben három prioritást kapcsol: „Az első a belső életre vonatkozik: a fiatalok mélységre vágynak; olyan terekre van szükség, amelyek lehetővé teszik az elcsöndesedést, a megkülönböztetést, a lelkiismeretünkkel és az Istennel folytatott párbeszédet. A második a humánus digitális világot érinti: tanítsunk a technológia és a mesterséges intelligencia bölcs használatára, az embert mindig az algoritmus elé helyezve, valamint összehangolva a technikai, érzelmi, társas, spirituális és ökológiai intelligenciát. A harmadik pedig a fegyvertelen és lefegyverző békére vonatkozik: erőszakmentes nyelvezetre, kiengesztelődésre, hidak építésére, ne pedig falak emelésére neveljünk” (10.3).

A Szentatya hangsúlyozni kívánja, hogy a katolikus nevelési csillagkép sűrű és minden kontinensen jelen van, különösen a legszegényebb térségekben, és „a nevelési mobilitás és a szociális igazságosság konkrét ígérete. [...] Az Egyháznak ki kell tárnia kapuit és új utakat kell találnia, mert »a szegények elvesztése« magának az iskolának az elvesztését jelenti” (10.4).

Befejezés

Az apostoli levél záró bekezdéseiben visszatérnek a katolikus nevelési csillagképek, amelyek képesek felidézni az utazás és a felfedezés dimenzióját, a kaland és a kihívás érzését: „A csillagképek nem a különböző tapasztalatok merőben semleges és egyedi-ségeket nélkülöző láncolatai. Láncolatok helyett merjünk a csillagképekre, csodálkozást és ráébredéseket kiváltó összefonódásukra gondolni! Bennük rejlik az a képesség, hogy a kihívások között reménnyel, ugyanakkor bátor felülvizsgálattal navigáljunk, anélkül, hogy elveszítenénk hűségünket az evangéliumhoz” (11.1). A mai nehézségekkel – a figyelmet megtörő túlzott digitalizációval, a pszichét megsebző kapcsolati válsággal, a szociális bizonytalansággal és a vágyat kiölő növekvő gazdasági egyenlőtlenségekkel – szemben a katolikus nevelés világítótorony lehet: nem nosztalgikus menedék, hanem az innováció, a megkülönböztetés és a prófécia műhelye: „Új reménytérképek rajzolása: ez a mi sürgető feladatunk” (uo.).

XIV. Leó pápa három felhívással zárja a dokumentumot, amely lendülettel és bizalommal szól a nevelési közösségekhez: „A nevelési közösségekhez fordulok: fegyvereztétek le a szavakat, emeljétek fel tekinteteket, őriztétek szíveteket. Fegyvereztétek le a szavakat, mert a nevelés nem vitatkozással, hanem meghallgató szelídséggel halad előre. Emeljétek fel tekinteteket. Ahogy Isten mondta Ábrahámnak: »Nézz fel az égre, és számold meg a csillagokat« (Ter 15,5): tudjátok megkérdezni magatoktól, hová tartotok és miért vagytok úton! Őriztétek szíveteket: a kapcsolat megelőzi a véleményt, a sze-

mély megelőzi a programot” (11.2). Az idő drága, és a Szentatya végül ezt a buzditást intézi hozzánk: „Ne pazaroljátok el az időt és a lehetőségeket: »Hadd idézzem Szent Ágoston megfogalmazását: a jelenünk felismerés, olyan idő, amelyet meg kell élnünk, és amelyet ki kell használnunk, mielőtt kicsúszik a kezünkből«” (uo.).

(Tőzsér Endre fordítása)